מעשה רוקח על המשנה — מעשרות

במסכת מעשרות יש חמשה פרקים. והתחלת האותיות המה עולה מ', וסופי האותיות עולים תצ"ו. כל זה צריך טעם.

ונראה לענ"ד, אחר שבמסכתא שלפניה דיבר מי"ב שבטים וידוע דאיתא בכל המדרשים דשבט לוי הוא מעשר מן השבטים, דיעקב אבינו קיבל על עצמו בנדר (בראשית כח, כב) "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו וגו'", לכך הופרש לוי למעשר. אך הקשיתי לשאול הא איתא בכתובות (כתובות נ, א) "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" ומביא ראיה מיעקב שאמר "עשר אעשרנו" - היינו חומש, ואם כן היאך יצא ידי נדרו במה שהפריש לוי למעשר הלא קיבל על עצמו חומש?

וישבתי בטוב טעם דהרבה טעמים נאמרו בגמרא ובמדרשים מפני מה זכה יהודה למלכות, וחלקי אמרה נפשי כך: דידוע ג' כתרים הם, כתר תורה, כתר כהונה, כתר מלכות. כתר תורה כל מי שרוצה לזכות בה יכול לזכות אם הוא יגע בה לשמה. וכתר כהונה זכה שבט לוי. וכתר מלכות זכה בה יהודה. וידוע שב' כתרים אלו כמעט שווים הן בקדושתן. כמו שכה"ג נמשחו בשמן המשחה כן מלכי בית דוד נמשחו בשמן המשחה, וכן בשארי מעלות, הרי שב' שבטים אלו נתקדשו מכח נדר יעקב שקיבל על עצמו חומש. נמצא מן עשרה שבטים מגיע להיות ב' שבטים קודש. וכשתמנה השבטים אחורנית תמצא יהודה תשיעי ולוי עשירי. לכך היו שתיהן קודש, תשיעי ועשירי, זה למלכות וזה לכהונה ולויה.

ובזה מבואר על פי פשוטה כל הדקדוקים שהתחלנו. ולכך נקרא המסכתא מעשרות בלשון רבים, כלומר יעקב אבינו קיבל על עצמו ב' מעשרות והיינו חומש. לכך יש ה' פרקים במסכתא זו.

ובמה יצא ידי נדרו? לענין השבטים. לכך התחיל בראשי האותיות מנין ארבעים, כמנין ר"ת ל'וי י'הודה. וסופי האותיות עולה תצ"ו כמנין מלכות. לומר שמזה זכה יהודה למלכות, ונמשכה ממידת מלכות דלעילא ה' אחרונה בשם וסוד שם ב"ן כידוע. לכך מתחיל פרק ראשון באות כ' כנגד יו"ד שבשם. וד' פרקים אחרונים מתחיל כל אחד באות ה'. ויש כאן ד' ההין כנגד ד' ההין שבשם ב"ן. ונשאר אות ו"ו. וידוע שיש יחוד אחד, כל ה' שבשם זה היא כדמות ג' ווין - ה, נמצא יש בד' ההי"ן י"ב ווין כנגד י"ב שבטים. וכשתכתוב שם ב"ן, כל ה' בדמות ג' וו"ין, עולה ק"ד כמנין מלך דוד, להורות שמשם זה נמשכה מלכות בית דוד.

וכבר כתבתי טעם על קריאת המסכתא בלשון רבים. עוד טעם שבתיבת מעשרות יש תיבה עשר ותיבה תשע, לכונה שכתבתי תשיעי ועשירי מן השבטים שניהם קודש. גם תיבת מעשרות עולה כמנין כהונה ומלכות בית דוד עם ב' כוללים. ודוק.

ותמצא שתיבת עשר הוא כסדר בתיבה מעשרות, ותיבת תשע הוא למפרע. דידוע דמידת חסד הוא בסוד אור ישר, א"ב כסדר. ודין הוא בסוד אור חוזר, תשר"ק. לכך עשר דקאי על כהונה שהיא מידת חסד לכך הוא כסדר התיבה, אבל תשע דקאי על מלכות שהיא דין בסוד דינא דמלכותא דינא, לכך התיבה למפרע בסוד אור חוזר.

ואפשר שלכך התחיל רבינו הקדוש המסכתא בתיבה (משנה מעשרות א:א) "כלל אמרו וכו'", ואחר כך "ועוד כלל אחר אמרו וכו'" - להורות כל זה. כלל ראשון קאי על שבט לוי, ותיבת כלל הוא נוטריקון – כ'הונה ל'ויה ל'וי – שהוא היה מעשר גמור. "ועוד כלל אחר אמרו", כשתחשוב ג' תיבות אלו כלל אחר אמרו תמצא מכוון כמנין מלכות יהודה עם האותיות.

ובזה יש ליישב קושיות הגמרא במסכת שבת ריש פרק כלל גדול (דף סח.), דמקשה שם גבי מעשר אמאי לא תני כלל גדול דהא איכא כלל אחר, ובר קפרא תני במתניתא דיליה כלל גדול במעשר, יעו"ש בגמרא. ולשיטתינו מיושב בטוב טעם. רבי דאתי מדוד לא תני "כלל גדול" להורות דקדושת שבט לוי אינו גדול מקדושת שבט יהודה ושניהם שוים במעלה. אבל בר קפרא סבירא ליה דקדושת לוי גדול משל יהודה, שזה הוא מעשר גמור וזה הוא תוספות מעשר, לכך תני "כלל גדול" בראשון. ובזה מיושב קושית התוספות שם בד"ה והא גבי מעשר, ודוק בכל זה ויונעם לך.

בפרק ב' משנה ה' (משנה מעשרות ב:ה) "אמר ר' יהודה מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים נמכרות וכו'". כדי להבינך סוד גנת ורדים אכתוב לשון הגמרא בבא קמא פ"ב ע"ב: "אין עושין בירושלים גנות ופרדסים חוץ מגנות ורדין שהיו מימות נביאים הראשונים". ופרש"י "גינת ורדין כך שמה והיא היתה צריכה לקטורת והיינו כיפת הירדן על שם שדרך הורד לגדל על שפת הירדן".

לכאורה כונת רש"י ליתן טעם למה באמת הניחו גינה זו, לכך כתב מפני שהיא צריכה לקטורת. ובזה ישבתי דעת הרמב"ם שכתב בהלכות כלי המקדש פרק ב' (פ"ב מהל' כלי המקדש ה"ב) בענין מעשה הקטורת שנתנו לתוכה כיפת הירדן כל שהוא, ולכאורה קשה דהא בברייתא בכריתות דף ו' קאמר "ר' נתן אומר אף כיפת הירדן כל שהוא", משמע מלשון דת"ק פליג על ר' נתן וסבירא ליה שלא היו נותנין בתוכה כיפת הירדן, אם כן אמאי פסק כיחידאה.

אבל לדברי רש"י הנ"ל מיושב בטוב טעם. מדחזינן שהניחו אותה גינה בירושלים מפני שהיו צריכים לקטורת - מוכח דהלכה כר' נתן. אבל חפשתי מוציא מקום לדברי רש"י אלו ולא זכיתי למצוא. ולכאורה המה דברים תמוהים. אם מין ורד זה הוא מצוי על שפת הירדן מאי היה צריך לעשות גינה שלימה בירושלים? הרי הירדן לא היה רחוק מירושלים מהלך יום אחד, אם כן היו יכולים להביא משם לעת הצורך. וגם מה מדייק הגמרא שאותה גינה היה מימות נביאים ראשונים, וידוע דנביאים ראשונים היינו שמואל ודוד.

וכדי ליישב - ידוע ורד היינו שושנה. ושכינתא נקראת "ורדא קדישא". וגם נקראת "שושנה". ועיין בספר מאורי אור באות ו' ובאות ש'. לכן ב' תיבות גנת ורדים כמנין גן שושנה. ועיין בתיקוני זוהר סוף תיקון כ"ה דאית שושנה עילאה היינו שכינתא עילאה בסוד לאה, ואית שושנה תתאה שכינתא תתאה בסוד רחל. ורבינו הקדוש מיירי כאן בשושנה תתאה שממנה נמשכה מלכות בית דוד. ועיין בזוהר פנחס דף רל"ג מה שדרשו בפסוק "על שושן עדות מכתם לדוד". וגם בשארי ספרי קבלה.

והיוצא מדברי כולם שמדת מלכות משתנות גוונהא מדינא לרחמי ומרחמי לדינא כשושנה דאית בה חיור וסומק. ודוד המלך היה אכזרי לאומות ורחמן לישראל - היינו כפי מידתו; כשהיה צריך למלחמה על האומות היה מתלבש בגבורה ודין. וכשתחשוב ששן חסר ו' הוא כמנין י' פעמים אדני. וגם שושנה כמנין אלהים במילוי יו"ד עולה ש', אלהים במילוי ה' עולה רצ"ה, ואדני. ועיין בספר מאורי אור. ושמות אלו המה גבורות ודין כנגד האומות.

אבל כנגד ישראל היה הכל במידת חסד ורחמים. היינו שהיה מתלבש במדת חסד. וכשתחשוב תיבת ורדים במ"ם עולה ר"ס כמנין י' פעמים הוי"ה. נמצא כשמדה זאת מקבלת הגבורות נקראת בשם "שושנה" ובשם "שושן עדות לדוד", וכשמקבלת החסדים נקראת בשם "גנת ורדים", שמדה זאת נקרא "גנת" בסוד הפסוק "אל גנת אגוז ירדתי". וסוד ורדים היינו שהיא מקבלת החסדים, י' פעמים הוי"ה. ולכך הסכימו נביאים ראשונים שגינת ורדים תהיה בירושלים לכבודו של מלכות בית דוד, שלא יעלה על דעתך שהוא הכל דין בסוד דינא דמלכותא דינא, לכך הניחו גנת ורדים להורות שכנגד ישראל המה הכל בחסד וברחמים.

ואפשר שזה הכונה "היתה בירושלים", דתיבת ירושלים גם כן אותיות יר"ו, מנין גבורה, ואותיות שלם מנין ש"ע, היינו ש"ע נהורין שהמה חסד כידוע.

וכדי לישב דברי רש"י דלעיל אפשר לומר כשתחשוב גנת ורדים עולה תשי"ג כמנין תרי"ג ק'. על פי דברי רש"י בפרשת נשא בפסוק "כף אחת מלאה קטרת" היינו תרי"ג כשתחלף הק' בד' באותיות א"ת ב"ש. וזה כוונתו גם כן כאן – גנת ורדים היתה צריכה לקטרת, ולכך בגימטריא תשי"ג כמנין תרי"ג ק'.

הג"ה: קטרת עם האותיות עולה גם כן תשי"ג וזה נראה יותר. גם תיבת ורדים עולה מנין ירדן עם הכולל עם האותיות.